

İTHAKİ DÜNYA KLASİKLERİ

STEFAN ZWEIG

ROMAIN ROLLAND

Çeviren

SÜREYYA ÇALIKOĞLU

ithaki

İTHAF

Benim yaptığım, yalnızca büyük bir Avrupalının eserlerini tasvir etmekten ibaret değildir. Her şeyden önce bir şahsiyete, benim ve daha pek çok kişinin, çağımızın en etkileyici manevi hadisesi olarak gördüğü bir şahsiyete hürmetlerimi sunmaktır. Kendi yazdığı klasik karakterlerin hayat öyküleri örnek alınarak, kişiyi veya ahlaki gayretler dünyasındaki etkilerini unutmadan bir sanatçının büyüklüğünü tasvir etme çabasıyla yazılan kitabım, aynı zamanda da, böyle göz alıcı bir mucizenin var olduğunu öğrenmenin getirdiği şahsi minnet hissinden esinlenmiştir.

Bu eşsizliğin anısına, kitabımı o korkunç sınama zamanlarında Romain Rolland'a ve sevgili yuvamızı Avrupa'ya sadık kalanlara adıyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYAT HİKÂYESİNE DAİR

*"Kalbin kuvvetinin dalgası bir köpük sisine dönüşmez,
inceliş Cesaret'e dönüşmezdi, şayet Kader'in kayası ezel-
den beri sessizce yoluna dikilmeseydi."*

Hölderlin

1

GİRİŞ

Romain Rolland'ın hayatının ilk elli yılı göze çarpmayan, neredeyse tek başına yaptığı çalışmalarla geçmişti. Sonrasında ise adı, Avrupa'daki tartışmaların odak noktası hâline geldi. Kıyamet yılının hemen öncesine dek günümüz sanatçılarında neredeyse hiç rastlanmayan bir inziva hâlinde ve pek az takdir görerek çalışmıştı.

O yıldan beri hiçbir sanatçı bu kadar çok tartışmanın konusu olmamıştır. Esas fikirleri, silahlarını kuşanmış bir dünya onları yok etmeye kalkana dek çoğunluk tarafından bilinemeyecekti.

Kıskanç kader, büyük insanların hayatlarını hep trajedinin ipleriyle dokur. Kuvvetini en çok güçlülerin üzerinde dener, planlarına ters düşecek olaylar yaratır, yaşamlarına garip kinayeler serpiştirir, doğru tarafa yönecekleri kesinken yollarına engeller çıkarır. Kader büyük insanlarla oynar; bu oyunun sonucu olağanüstüdür zira tüm

tecrübeler değerlidir. Günümüzün en büyük şahsiyetlerini, Wagner'i, Nietzsche'yi, Dostoyevski'yi, Tolstoy'u, Strindberg'i düşünün, kader bu sanatçı zihinlerin yarattığı her şeye kişisel tecrübelerin dramını eklemiştir.

Bu hususlar Romain Rolland'ın hayatında özellikle belirgindir. Hayatını adadığı çalışmaların önemi, ancak bir bütün olarak ele alındıklarında ortaya çıkar. Büyük tehlikelerle yüz yüze gelmek zorunda kaldığından ağır ağır meydana getirilmiş, kademeli olarak ortaya çıkmış, yavaş yavaş tamamlanmışlardır. Bu olağanüstü yapı, temelleri bilginin sağlam toprağının derinlerine atıldıktan sonra, inzivada geçen yıllarda gizlice örülen tuğlalarla yükselmiştir. Yedi kez kızdırılmış fırının sınamasıyla güçlenen eserleri, insanlığın başlıca izlerini taşımaktadır. Rolland, fikirlerinin temellerinin dayanıklılığı ve manevi kuvvetinin sağlamlığı sayesinde savaş fırtınaları Avrupa'yı kasıp kavururken sarsılmadan ayakta kalmayı başarmıştır. Hürmetle bakıp saygıyla yaklaştığımız diğer abideler parçalanıp dağılır, sarsılan toprakla aynı hizaya inerken onun inşa ettiği abide, "savaşın üzerinde"* farklı fikirlerin üzerinde, dünyanın kargaşası içindeki tüm özgür ruhların teselli bulmak için yöneleceği bir destek abidesi gibi dimdik durmaktadır.

* Rolland'ın 1914'te yayımlanan *Au-dessus de la mêlée* adlı eserinin adına atıf yapılmaktadır.

2

ÇOCUKLUK

Romain Rolland 29 Ocak 1866'da, Sadowa Savaşı'nın gerçekleştiği, çatışmalarla dolu bir yılda doğdu. Dünyaya geldiği yer bir başka yaratıcı yazarın, *Mon Oncle Benjamin* kitabının yazarı Claude Tillier'nin de doğduğu Clamecy kasabasıydı. Eski Burgonya'nın sınırları içinde yer alan tarihi Clamecy sakin, hayatın basit olduğu, olaysız geçtiği bir yerdi. Rolland'lar orta sınıfın saygın bir ailesine mensuptular. Avukat olan babası kasabanın ileri gelenlerindendi. Annesi dindar, ağırbaşlı bir kadındı, tüm enerjisini iki çocuğunun, narin bir oğlan olan Romain ile küçük kardeşi Madeleine'in yetiştirilmelerine adanmıştı. Günlük hayatlarına bakılırsa sakin, sıkıntısız bir hayatları vardı ama Fransız tarihinin daha önceki zamanlarından gelen çekişmeler anne ile babalarının kanında hâlâ mevcuttu ve henüz çözülememişlerdi. Rolland'ların baba tarafındaki ataları Milli Kongre'nin savunucuları, İhtilal'in ateşli taraftarlarıydılar ve bazıları bu inançlarının bedelini kanla-

rıyla ödemişlerdi. Romain anne tarafından ise Jansenci* ruhunu, Port-Royal'cilerin araştırmacı mizacını almıştı. Kendisine annesinden de babasından da ateşli inançlara eğilimli bir yapı bahşedilmişti ama bu inançlar tamamen zıt fikirlere yönelikti. Fransa'da, din aşkı ve özgürlük tutkusu arasındaki bölünmeyle, inanç ve devrim arasındaki bölünme yüzyıllar öncesine dayanıyordu. Tohumlarının bu sanatçıda yeşmesi ise kaçınılmazdı.

Çocukluğunun ilk yılları 1870 yenilgisinin gölgesinde geçti. *Antoinette* adlı eserinde Rolland, tıpkı Clamecy gibi bir taşra kasabasındaki sakin hayatı tasvir etmiştir. Bir kanalın kıyısındaki eski bir evde oturuyorlardı. Fiziksel zayıflığına rağmen hazza karşı son derece duyarlı olan bu çocuğun ilk zevkleri bu dar dünyadan beslenmedi. Çok uzaklardan, akıl sır ermez geçmişten gelen muazzam bir dürtüydü onu heyecanlandıran. Dillerin dili, ruhun ilk muhteşem mesajı olan müzikle erken yaşlarda tanıştı. Piyanoyu çalmayı annesinden öğrendi. Piyanonun çıkardığı seslerden, kendine duygulardan ibaret sonsuz bir dünya yaratmayı, böylece milliyetinin dayattığı sınırları aşmayı öğrendi. Fransız klasik müzik bestecilerinin kolayca anlaşılan eserlerini hevesle sindirmekte olan çocuğun ruhunu Alman müziği büyülüyordu. Bu ilhamın kendisinde uyanışını hayranlık uyandıracak şekilde tasvir etmişti: "Eski Alman müzik kitaplarımız vardı. Alman mı? Bu kelimenin anlamını biliyor muydum? Bizim oralarda kimsenin bir Alman görmüşlüğü olduğunu sanmam... Eski kitapların sayfalarını çevirip notaları piyanoda seslendiriyordum... Ve

* 17. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkan tutucu bir dini akım. Port Royal Manastırındaki düşünürlerce de benimsenmiştir.

melodinin o derecikleri, akarsuları yüreğimi suluyor, yağmurun toprağı ıslattığı gibi çorak zemine işliyordu. Mozart ve Beethoven'ın saadeti ile acısı, arzularıyla hayalleri benim etimden, kemiğimden olmuştu sanki. Ben onlarım, onlar da ben. Onlara ne çok şey borçluyum. Çocukken hastalandığımda, ölümü yakınımda hissettiğimde Mozart'ın bir melodisi yastığımın üzerinden, bir sevgili gibi izlerdi beni. Sonraları, şüphe ve buhran krizlerinde Beethoven'ın müziği ebedi hayatın kıvılcımını yeniden yakardı içimde. Ne zaman ruhum yorulsa, ne zaman kederlensem piyanonun başına geçer, kendimi müzikle yıkarım.”

Çocuk böylece erken yaşlarda insanlığın sözsüz sohbetlerine dahil oldu, hisler dünyasının her şeyi kapsayan anlayışı kasabanın ve taşranın, milliyetin ve devrin ötesine geçmesini sağladı. Müzik, hayatın esas güçlerine ettiği ilk duaydı; sayısız biçimde her gün tekrarlanıyordu bu dua, hatta bugün bile, aradan yarım yüzyıl geçmiş olmasına rağmen Beethoven'la sohbet etmeden bir hafta, hatta bir gün geçirdiği pek nadirdir. Çocukluğunun bir diğer azizi ise yine farklı bir diyardan olan Shakespeare'dir. Bu ilk tutkularıyla farkına bile varmadan milliyetin kısıtlarını aşmıştı. Tavan arasındaki tozlu eşyaların arasında, Victor Hugo'nun genç bir adam olduğu ve Shakespeare merakının zirveye çıktığı zamanlarda Paris'te eğitim görmüş olan dedesinin satın alıp unuttuğu bir Shakespeare kitabı bulmuştu. Çocuksu ilgisi ilk olarak *Galerie des femmes de Shakespeare* isimli kitabın solmuş resimleri sayesinde uyanmıştı. Güzel yüzler ve Perdita, Imogen, Miranda gibi büyüleyici isimler hayal gücünü etkilemişti. Ama çok geçmeden piyesleri okumaya başlamış, olaylarla karakterlerin

labirentine dalmıştı. Tavan arasında saatlerce kalır, aşağıdaki ahırda duran atların zaman zaman duyulan ayak sesleri veya kanaldan geçen mavnaların zincirlerinin şingirtisi dışında rahatsız edeni olmazdı. Her şeyi unutmuş, herkes tarafından unutulmuş olarak, evrendeki tüm canlıları kendine köle yapan Prospero* gibi elinde kitabıyla büyük koltukta otururdu. Etrafı kalabalık, görünmez bir dinleyici grubuyla, kendisi ile gerçeklerin dünyası arasında duvar örmüş hayali şekillerle çevrili olurdu.

Her zaman olduğu gibi müthiş bir hayatın müthiş hayallerle başladığını görüyoruz. İlk heyecanını uyandıran en güçlü etkenler Shakespeare ile Beethoven'dı. Büyüklüğe duyulan bu tutkulu hayranlık çocuktan delikanlıya, delikanlıdan yetişkin erkeğe geçti. Böyle bir çağrıya bir kez kulak veren kişi enerjisini dar bir alanda kısıtlı tutmayı kolay kolay başaramaz. Küçük taşra kasabasındaki okulun bu gayretli çocuğa öğretebileceği bir şey kalmamıştı. Sevgili oğullarını büyükşehre tek başına yollamaya anne babasının yüreği el vermiyordu, bu yüzden kendi huzurlu yaşamlarından kahramanca feragat etmeye karar verdiler. Babası Clamecy'nin önde gelen kişilerinden biri hâline gelmesini sağlayan kazançlı ve serbest noterlik işinden, bir Paris bankasının sayısız çalışanından biri olmak için istifa etti. Rolland'ların oğullarının büyükşehirdeki eğitimine ve terbiyesine göz kulak olabilmeleri için alışkın oldukları yuva da, yaşadıkları saygın hayat da bir yana bırakılmıştı. Bütün aile Romain'in iyiliğini düşünüyordu, bu da ona çoğu kişinin yetişkin hayatına dek öğrenemediği bir şeyi, sorumluluğu öğretti.

* Shakespeare'in *Fırtına* adlı oyununun başkarakteri.